

Панфілова Г. Б. Самостійна робота студентів виш як чинник розвитку особистості / Г. Б. Панфілова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К. : Гнозис, 2015. – Додаток 1 до Вип. 35, Том VIII (59): Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – С. 237- 244.

УДК: 159. 923

Г. Б. Панфілова, канд. психол. н.

Академія митної служби України, м. Дніпропетровськ

Самостійна робота студентів виш як чинник розвитку особистості

В статті представлено бачення самостійної роботи студентів вищого навчального закладу як чинника розвитку особистості.

У статті розглядається проблема організації самостійної роботи студентів виш, аналізуються форми та методи самостійної роботи студентів; визначено роль самостійної роботи в професійному становленні майбутнього фахівця.

Студентський вік розглядається як окрема вікова категорія. Надано психологічні характеристики студентського віку.

Самостійна робота студентів вищого навчального закладу розглядається як необхідна умова (складова) успішного навчання. Самостійна робота сприяє вихованню та формуванню таких людських якостей, як самостійність, ініціативність, організованість, дисциплінованість, точність, почуття відповідальності, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення.

Ключові слова: самостійна робота, форми та методи самостійної роботи студентів, особистість, психологічні особливості студентів.

Панфилова Г.Б.

Самостоятельная работа студентов вузов как фактор развития личности

В статье представлено видение самостоятельной работы студентов вуза как фактора развития личности.

В статье рассматривается проблема организации самостоятельной работы студентов вузов, анализируются формы и методы самостоятельной работы студентов; определена роль самостоятельной работы в профессиональном становлении будущего специалиста.

Студенческий возраст рассматривается как отдельная возрастная категория. Предоставлено психологические характеристики студенческого возраста.

Самостоятельная работа студентов вуза рассматривается как необходимое условие (составляющая) успешного обучения. Самостоятельная работа способствует воспитанию и формированию таких личностных качеств, как самостоятельность, инициативность, организованность, дисциплинированность, точность, чувство ответственности, стремление к саморазвитию и самосовершенствованию.

Ключевые слова: самостоятельная работа, формы и методы самостоятельной работы студентов, личность, психологические особенности студентов.

Panfilova G. B.

Independent work of students of higher educational institutions as a factor of personal development

The article presents a vision of independent work of students of higher educational establishment as a factor of development of personality.

The article is devoted to the problem of organization of self-work of students of higher educational institution. It is also underlined the role of self-work in the formation of modern specialists. The article describes in details the forms and methods of independent work of students.

Student age is seen as a separate age category. Courtesy of psychological characteristics of college age.

Independent work of students of higher educational institutions is examined as a necessary condition for (part of) successful training. Independent work assists education and forming of such human qualities, as independence, initiativeness, good organization, discipline, exactness, sense of responsibility, aspiring to self-perfection.

Key words: independent work, forms and methods of self-work of students, personality, psychological features of students.

Постановка проблеми. Сучасному суспільству необхідні конкурентоспроможні фахівці, здатні до компетентної і ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів. Молодий фахівець має оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо, самостійно. Одним з провідних засобів формування цих якостей є самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу освітнього середовища на формування особистості майбутнього фахівця досліджується як зарубіжними (О.Г.Асмолов, Дж. Гібсон, У. Мейс, Т. Менг, В. Сластенін, М. Турвей), так і українськими (Г.О.Балл, І.Д.Бех, О. Бондаревська, С.Д. Максименко, С. Максимова, О.А. Фальова, Н.М. Фалько) науковцями.

Ступінь сформованості особистісних та професійних якостей особистості майбутнього фахівця відображається в особливостях його поведінки, спілкування, науковій та суспільній діяльності, що знаходить своє відбиття у багатьох дослідженнях психологічних аспектів ефективності підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ (Л.В.Долинська, О.К.Дусавицький, Є.В.Заїка, О.Ф.Іванова, С.Д.Максименко, Н.В.Наумчик, О.Д.Научитель, Н.І.Пов'якель, В.Г.Панок, Н.В.Чепелева, Л.М.Яворовська, Т.С.Яценко та ін.).

Саме у студентські роки процес становлення особистості та формування професійних якостей набуває інтенсивності [2],[8],[10],[11]. Цей вік характеризується усвідомленням власної індивідуальності,

неповторності, несхожості на інших. Важливою особливістю психічного розвитку особистості в студентському віці є продовження становлення Я-концепції, яке відбувається як відкриття свого неповторного внутрішнього світу, усвідомлення незворотності часу, формування цілісного уявлення про себе. У цьому віці остаточно складається фундамент ціннісних орієнтацій, смислів буття, вимальовуються головні напрямки пошуків, самореалізації. Професійні інтереси, політичні та інтелектуальні смаки, спосіб поведінки, характер спілкування – усі ці складові індивідуального стилю життя закладаються саме у період навчання у ВНЗ.

В умовах упровадження кредитно-модульної системи організація навчального процесу спрямована на розвиток особистості майбутнього фахівця, формування його як творця, здатного не лише самостійно здобувати знання, а й реалізувати їх відповідно до практичних вимог сьогодення. В умовах скорочення аудиторних годин відбувається переорієнтація процесу навчання з лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форми, отже, всебільшого значення набуває самостійна робота студентів ВНЗ [1],[3],[4],[6],[9].

Мета статті - визначення форм та видів самостійної роботи студентів ВНЗ та їх вплив на формування особистості майбутнього фахівця.

Основний матеріал і результати дослідження. Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Мета самостійної роботи полягає у набутті додаткових знань, перевірки та закріпленні отриманих знань на практиці, виробленні фахових та дослідницьких вмінь та навичок.

Теоретичний аналіз літературних джерел дозволяє класифікувати самостійну роботу студентів за різними критеріями. З огляду на місце і час проведення, характер керівництва нею з боку викладача і спосіб здійснення контролю за її результатами виокремлюють: самостійну роботу студентів на аудиторних заняттях; позааудиторну самостійну роботу

(самостійні заняття студентів); самостійну роботу студентів під контролем викладача (індивідуальні заняття з викладачем). За рівнем обов'язковості виокремлюють [3]: обов'язкову, що передбачена навчальними планами і робочими програмами (виконання традиційних домашніх завдань, написання і захист курсових та дипломних робіт, а також ті види завдань, які студенти самостійно виконують під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої і переддипломної практик); бажану - наукова й дослідницька робота студентів, що полягає у самостійному проведенні досліджень, збиранні наукової інформації, її аналізі; до цієї ж категорії належать участь у роботі наукового студентського товариства, гуртків, конференцій, підготовка доповідей, тез, статей; участь у міжфакультетських, міжвузівських, всеукраїнських олімпіадах, конкурсах, вікторинах [5].

Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента.

Для самостійної роботи студенту також рекомендують відповідну наукову та фахову монографічну і періодичну літературу.

Самостійну роботу над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни студенти можуть виконувати у бібліотеці вищого навчального закладу, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також в домашніх умовах.

У необхідних випадках ця робота проводиться у відповідності до складеного графіка, що гарантує можливість індивідуального доступу студента до потрібних дидактичних засобів. Графік самостійної роботи доводять до відома студентів на початку поточного семестру.

Навчальний матеріал навчальної дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом в процесі самостійної роботи, виносять на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який студенти опрацьовували при проведенні навчальних занять.

Самостійну роботу студентів організовує викладач через систему домашніх завдань, виконання яких має оцінювати викладач, і ця оцінка має

входити до семестрової оцінки студента. Види завдань для самостійної роботи студентів залежать від особливостей курсу або спецкурсу. Це можуть бути: реферування наукової літератури; пошук наукової літератури за певною темою; написання есе; розв'язування проблем; виконання певної практичної роботи; аналіз ситуаційних вправ; створення ситуаційних вправ; опрацювання певного матеріалу за навчальною літературою та створення структурної (візуальної) схеми прочитаного матеріалу [5], [7].

Реферування наукової літератури полягає у тому, що викладач пропонує студентам наукову літературу (книгу, її розділи, декілька книжок, наукові статті тощо) і студенти самостійно їх опрацюють і представляють короткий звіт у вигляді невеликого реферату про свої враження від прочитаного. Реферат варто пропонувати робити писаним, а не друкованим на комп'ютері, щоб запобігти запозиченням з системи Internet.

Пошук наукової літератури за певною темою. Викладач готує теми за курсом або його частиною та подає їх студентам, які мають в бібліотеці та в системі Internet підібрати відповідну літературу. Варто визначити певну кількість позицій або провести змагання, хто знайде більше літературних джерел. перший варіант доцільно використовувати, якщо студенти шукають літературу за індивідуально визначеними темами, другий – коли подана одна тема для всіх студентів.

Розв'язування задач. Викладач підбирає (розробляє) задачі за певними розділом курсу і пропонує їх розв'язати у письмовому вигляді. Залежно від складності та обсягу роботи над конкретним завданням можна пропонувати одну або декілька задач кожному студентові, або групі студентів (2-5 осіб). Звітувати про розв'язання студенти можуть письмово або (що ефективніше) на практичному занятті перед загальною групою студентів. Можна давати всім студентам однакові задачі і порівнювати, як кожен студент (група) їх розв'язала. Можна кожному студенту (групі) дати різні задачі. В такому випадку обговорення розв'язання задач доцільно

проводити на практичному занятті перед загальною групою студентів, що всі студенти отримали більше інформації [7].

Есе. Викладач визначає тему або індивідуальні теми для есе. Теми для есе варто давати проблемні, пропонувати студентам писати своє власне бачення і не користуватися навчальною або науковою літературою (а тільки спиратись на думки, посилатись на певні джерела). Відповідно варто пропонувати писати есе від руки, а не друкувати на комп'ютері, щоб запобігти запозиченням з системи Internet. Підготовка есе по одному з питань програми (на вибір студента) є самостійною домашньою письмовою роботою. Критерієм оцінки есе є такі його параметри: чітко сформульована проблема; обґрунтування її актуальності; короткий огляд літературних джерел та поглядів різних (кількох) авторів на суть проблеми; логічна послідовність та аргументованість викладу змісту есе; наявність власної (авторської) позиції; пов'язаність змісту есе із сучасними українськими реаліями (практичними чи теоретичними); наявність висновку і посилань на джерела. Не зараховуються есе, які є плагіатом, або передруком текстів з підручника чи Інтернету.

Розв'язування проблем. Викладач пропонує студентам проблемну ситуацію. Вони мають сформулювати проблему, перевести її у задачу та розв'язати. Організовувати цю роботу можна аналогічно до розв'язування задач.

Виконання певної практичної роботи. Відповідно до курсу або спецкурсу студенти отримують практичне завдання, виконують його і подають короткий письмовий звіт або відповідний результат роботи викладачу.

Аналіз ситуаційних вправ. Викладач розробляє (підбирає) ситуаційні вправи за певними розділом курсу і пропонує студентам їх розв'язати у письмовому вигляді. Залежно від складності та обсягу роботи можна пропонувати аналіз ситуаційного завдання окремо кожному студентові,

або групі студентів (2-5 осіб). Звітувати про аналіз ситуаційної вправи студенти можуть письмово або (що ефективніше) на практичному занятті перед загальною групою студентів. Можна давати всім студентам однакові ситуаційні вправи і порівнювати, як кожен студент (група) їх розв'язала. Можна кожному студенту (групі) дати різні ситуаційні вправи. Обговорення аналізу ситуаційних вправ доцільно проводити на практичному занятті перед загальною групою студентів, щоб всі студенти брали участь у роботі. Коли всі студенти кожному студенту (групі) дати різні ситуаційні вправи. Обговорення аналізу ситуаційних вправ доцільно проводити на практичному занятті перед загальною групою студентів, щоб всі студенти брали участь у роботі. Коли всі студенти аналізували одну ситуаційну вправу доцільно провести дискусію за результатами її аналізу [7].

Створення ситуаційних вправ. Кожному студенту індивідуально або групі студентів можна запропонувати розробити ситуаційні вправи з певної теми курсу.

Самостійне опрацювання певного матеріалу за навчальною літературою та створення структурної (візуальної) схеми прочитаного матеріалу. Викладач пропонує студентам навчальний матеріал (певний розділ підручника) для опрацювання та представлення його змісту у вигляді візуальної схеми, малюнку тощо. Схеми і малюнки, створені студентами слід представити та обговорити на практичному занятті.

За кожним конкретним курсом або спецкурсом може бути розроблена система самостійної роботи студентів, яка відповідає особливостям курсу. Завдання до самостійної роботи є необхідною частиною навчально-методичного комплексу дисципліни, який розробив викладач. Завдання до самостійної роботи викладач розробляє разом із навчально-методичним комплексом дисципліни і подає його на кафедру до початку навчального року або семестру. На початку семестру необхідно ознайомити студентів із

організацією роботи з певної дисципліни, з формами контролю, з організацією самостійної роботи, з критеріями оцінювання [7].

Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюють згідно з вимогами і критеріями, описаними у навчально-методичному комплексі дисципліни. Формами контролю за самостійною роботою може бути усне опитування на семінарі, колоквиум, перевірка письмових робіт (здійснених самостійно дослідних, індивідуальних, творчих завдань, есе, рефератів), опитування на іспиті (якщо питання чи теми для самостійної роботи не входили до розглянутих на семінарі).

В умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу значна увага має бути приділена консультаціям, які супроводжують самостійну роботу студентів. Консультації мають за мету надання педагогічної допомоги студентам в їх самостійній роботі з кожної дисципліни, навчального плану, а також при розв'язанні різних завдань теоретичного або практичного характеру [4].

Саме під час консультацій відчувається співробітництво між викладачами і студентами щодо досягнення намічених цілей. Слід навчати так, щоб студент ставав співучасником навчального процесу, щоб він співчував подібно до того, як це відбувається з людиною під час читання цікавих книг, перегляді захоплюючої вистави чи фільму. Це можливо лише при педагогіці співробітництва [2]. Стратегія співробітництва має стати базовою для вирішення завдань у сучасних умовах. Але важливою складовою процесу організації самостійної роботи є самоорганізація студентів, що складається з організації робочого місця, режиму праці, послідовності роботи, а головне - системності та систематичності роботи. В свою чергу, саме ці фактори стають передумовою для розвитку та становлення творчої особистості майбутнього фахівця в період навчання у ВНЗ.

Висновки. Психолого-педагогічно доцільно організована самостійна робота студентів спонукає їх отримувати навчальну інформацію з

різноманітних джерел, формує в них навички самостійного планування і організації власного навчального процесу (та й життя в цілому), дає змогу максимально використати та розвинути сильні якості особистості. Таким чином, роль самостійної роботи студентів постійно зростає, оскільки дає змогу формувати не тільки загальнонавчальні та спеціальні вміння, необхідні майбутньому фахівцю у навчанні і професійній діяльності. Самостійна робота сприяє вихованню та формуванню таких цінних якостей особистості, як самостійність, ініціативність, організованість, дисциплінованість, точність, почуття відповідальності, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення.

Подальший напрямок дослідження полягає у вивченні та науковому обґрунтуванні механізмів взаємозв'язку різних форм та методів самостійної підготовки студентів і саморегуляції творчої особистості, її життєвої компетентності тощо.

Список використаних джерел

1. Артюшина М.В. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: навчальний посібник/ М.В. Артюшина, О.М. Котикова, Г.М. Романова - К.: КНЕУ, 2007.- 528с.
2. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология/ Н.В. Басова - Ростов н/Д: Феникс, 2000. - С.224.
3. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів/ В. Буряк // Вища школа - 2001 - №4 – С. 17-21.
4. Гончаров С.М. Науково-методичне забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Монографія/ С.М. Гончаров - Рівне: НУВГП, 2005.-267 с.
5. Заика Е.В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе/ Е.В. Заика // Практична психологія та соціальна робота - 2002 - № 6. – С. 36 – 44.

6. Король В.М. Організація самостійної роботи студентів/ В.М. Король, В.П. Мусієнко, Н.Т. Токова - Черкаси: Вид-во ЧДУ, 2003. - 216с.
7. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів філософського факультету/ Укладачі: Грабовська С.Л., Гупаловська В.А. - Львів, 2010.
8. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций: монография / Нар. укр. акад.; под общ. ред. В. И. Астаховой. - Харьков: Изд-во НУА, 2010. - 408 с.
9. Фалёва Е.А., Заика Е.В. Личность и познавательные процессы студентов вуз: развитие, диагностика, коррекция: Учеб. пособие для вузов/ Е.А. Фалёва, Е.В. Заика - Краматорск, 2005. - 416с.
10. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / М.М. Фіцула - К.: „Академвидав”, 2006. -352 с.
11. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис/ Э. Эриксон - М.: Прогресс, 1996. - 344с.